МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

КАФЕДРА МОВОЗНАВСТВА

КОНЦЕПТ «ЖІНКА» У РОМАНІ В. ЛИСА «ГРАФИНЯ»

Кваліфікаційна робота (проєкт)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 451 групи
Спеціальності 014.02 Середня освіта (Українська, англійська мова і література)
Освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)»
Журба Ірина Олександрівна

Керівниця: кандидатка філологічних наук, доцентка Гайдаєнко І.В.

Рецензентка: кандидатка філологічних наук, доцентка Климович С.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. Наукові основи дослідження концептів у сучасній лінгвістиці……...5

1.1.Поняття концепту як однієї з фундаментальних одиниць когнітивної лінгвістики……....5

1.2. Вербалізатори концептів як виразники мовної картини світу…….10

1.3. Феномен концепту «ЖІНКА» у сучасних вимірах гуманітарних наук……. ……14

РОЗДІЛ 2. Семантико стилістичне функціонування вербалізаторів на позначення концепту «ЖІНКА» в романі В.Лиса «Графиня»……...20

2.1. Лексико-семантичні групи слів із концептуальним смислом «ЖІНКА»..20

2.2. Стилістичні функції слів, що відтворюють концепт «ЖІНКА» у романі В.Лиса «Графиня»…….33

ВИСНОВКИ……..…43

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….45

ДОДАТОК А…….....50

ВСТУП

Актуальність дослідження. У лінгвістиці мова вивчається нероздільно з мисленням людини та її свідомістю. Ядром людського мислення є концепт, він має велике значення для людини як представника суспільства. Вивченням концептів займається такий розділ як когнітивна лінгвістика, а власне концепт, є її фундаментальною одиницею. Сукупність концептів утворюють концептосферу, яка тісно пов'язана з мовною та культурною картинами світу.

У людській свідомості мовна картина формується завдяки комплексу концептів, що залежать від мовної ситуації.

Суспільство позначає, дає психологічні та соціальні характеристики жінці. Ці характеристики складаються з особливостей поведінки, зовнішніх рис й гендерної ролі, яких повинна дотримуватися особа жіночої статі.

Гендерне питання на сучасному етапі розвитку суспільства привертає все більшу увагу. Проблема вербалізації гендерної концептосфери належить до актуальних і перспективних напрямків сучасного мовознавства. У руслі таких досліджень актуальним є вивчення концепту ЖІНКА .

В художньому дискурсі зміст концепту ЖІНКА реалізують мовні засоби, які позначають зовнішні риси, внутрішні характеристики, опис комунікацій тощо.

Для нашого дослідження був обраний роман Володимира Лиса «Графиня» у якому концепт ЖІНКА розкривається за різними лексико-семантичними групами.

При написанні роботи ми спиралися на праці О.Селіванової [33] Й. Вайсгерберга [9] , О. Чибишевої [41], І. Арнольд [5] та інших.

Об'єкт дослідження : концепт ЖІНКА в романі Володимира Лиса «Графиня».

Предметом дослідження: є мовні одиниці на позначення концепту ЖІНКА .

Мета роботи: визначити та охарактеризувати мовні одиниці художньої реалізації концепту ЖІНКА у романі Володимира Лиса «Графиня» .

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

- осмислити теоретичні підходи до трактування концепту, як однієї з фундаментальних одиниць когнітивної лінгвістики;
- з'ясувати особливості феномену концепту ЖІНКА у сучасних вимірах гуманітарних наук;
- виявити та проаналізувати лексеми, що є виразниками досліджуваного концепту;
- описати функції мовних одиниць як образних засобів на позначення концепту ЖІНКА.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання матеріалів на практичних заняттях з дисциплін «Загальне мовознавство», «Стилістика української мови» у ВНЗ та під час підготовки написання рефератів у закладах середньої освіти.

Джерела роботи: роман Володимира Лиса «Графиня».

Апробація: IV Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій ІІІ тисячоліття у студентських дослідженнях з доповіддю: «Засоби вербалізації концепту ЖІНКА в романі В.Лиса «Графиня».

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Поняття концепту як однієї з фундаментальних одиниць когнітивної лінгвістики

Дослідженням тісного зв'язку між людським розумом, станами і процесами, які є його складовою займається напрям у науці, що має назву когнітивізм. Відповідно, процеси, які мають зв'язок з інформацією та знаннями, називають когнітивними.

Беручи до уваги думку О. Кубрякової, яка зазначає, що когніція – це спільний предмет для вивчення ряду наук, приходимо до висновку, що когнітивна лінгвістика, за предметом дослідження є складовою частиною когнітивістики [21, с. 2]. Когнітивістика в основі своїх досліджень розглядає і описує операції людської свідомості, які відповідають за мислення і сприйняття процесів навколишнього світу.

Як зазначає В. Іващенко: «У когнітивістиці увага зосереджується насамперед на людській когніції і досліджуються не просто дії людини, а їх ментальні репрезентації (внутрішні уявлення, моделі), символи, стратегії індивіда, які і породжують дії на основі знань» [17,с.32]. Проаналізувавши наведену думку, приходимо до висновку, що когнітивний світ людини вивчається за людською поведінкою і діяльністю, які вступають у тісний зв'язок з мовою. Когнітивний світ людини створює мовленнево-розумову базу будь-якої людської діяльності і формує її мотиви, установки, прогнозує результат.

Заглиблюючись у визначення когнітивної лінгвістики та предмет її досліджень, зазначаємо, що ця наука досліджує роль мови в процесах пізнання й осмислення картин світу, зв'язок структури людських знань з

мовними формами. Предметом когнітивної лінгвістики називають проблему ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, у проведенні розвитку сприйняття отриманої інформації й підведення поняття, яке належить до певної категорії людських знань. Когнітивна лінгвістика послуговується одиницями, які оперують різною інформацією і повністю або частково відтворюються у мові. Основною одиницею когнітивної лінгвістики за визначенням дослідників, прийнято вважати концепт. Лінгвісти вважають характерною рисою концепту, як категорії, неоднорідність.

Концепт – це відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти навколишньої дійсності.

Не дивлячись на те, що термін «концепт» постає одним із фундаментальних у когнітивній лінгвістиці, до цього часу у лінгвістичній науці, він не має фіксованого і однозначного тлумачення, а іноді, ототожнюється з терміном «поняття». Слід розмежовувати ці два визначення, «поняття» у своєму складі має дещо простішу структуру, «концепт» містить більше складників як суттєвих, так і ні.

Ураховуючи різні думки дослідників, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах» [28,с.120]; концепт – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [39,с.97]; концепт – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [26,с.241] тощо. Розглянувши наведені думки дослідників, підсумовуємо, що концепт висвітлює властивості знання, культури, психіки, оцінки, які використовуються як основа у тому чи іншому визначенні.

У сучасній лінгвістиці прийнято розрізняти три найважливіші підходи до розуміння поняття «концепт». Перший із цих трьох підходів називаємо лінгвістичним, його прихильниками є С. Аскольдов, В.Колесов, М.Телія. Дослідники наголошують на тому, що у своєму визначенні «концепт» несе інформацію про те, що його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення, тому що він існує для абсолютно кожного із словникових понять. Також,

«концепт» розуміється ними як усе, що несе у собі слово з його конотативним елементом.

Другий підхід йменується когнітативним, за його основними положеннями «концепт» – це явище ментального характеру. Представниками є З. Попов, О. Кубрякова, Й. Стернін, вони відносять дане поняття до розумових явищ і дають йому визначення оперативно змістової одиниці пам'яті.

Науковцями третього, культорологічного підходу є Ю.Степанов, Г.Слишкін. За ним, культура пояснюється як сукупність концептів та відносин між ними. Концепт вважають центром ментального світу людини. Лінгвісти,культурологічного підходу упевнені, що увагу при вивченні концепту, слід приділяти культурній інформації, яку він передає. Також, концепт вони називають фундаментальною одиницю культури.

На сучасному етапі мовознавчі підходи до розуміння поняття «концепт» зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища [18,с.389].

Висвітленням поняття концепт займалися вчені як С. Воркачов [11] , А. Бабушкін [7], І.Гайдаєнко [12;13], В. Карасик[18], З. Попова[29], С. Воркачов [11] та інші.

Сукупність концептів називають концептосферою. А. Маслова визначає концептосферу, як поєднання концептів, які функціонують у свідомості мовця на відтворення світу у свідомості [23, с. 34].

Входячи до складу концептосфери, концепти впорядковуються за певними ознаками. За цими ж рисами вони характеризуються відносно подібності чи розбіжності з тими чи іншими елементами концептосфери. Підсумовуючи, зазначаємо, що концепт у лінгвістиці розглядається як елемент концептосфери, що проєктується у тісному зв'язку з людською свідомістю та несе у собі інформацію про навколишній світ. Концепт висвітлюємо як відкриту систему, яка постійно здійснює обмін інформацією з навколишнім середовищем.

Дослідник С. Аскольдов-Алексєєв указував на те, що у свідомості людини концепт виконує характерну замісну функцію: «*…концепт є мисленнєве утворення, яке заміщає в процесі думки безліч предметів того самого роду…. Не слід, однак, вважати, що концепт завжди виступає в ролі замісника реальних предметів. Він може бути замінником деяких сторін реальних дій або предметів…Нарешті, він може заміщати різного роду хоча б і вельми точні, але чисто мисленнєві функції»*[6,с.30].

Ціннісний образ світу складають основні типи картин світу – концептуальна та мовна. Концептуальна картина світу є значно ширшою від мовної, через те, що в її створенні задіяні різні типи мислення, у тому числі невербальні. Поняття «концептуальна картина світу» досліджується різними науками, кожна з яких розглядає сутність цього явища в рамках своєї проблематики. «Концептуальна картина світу» у лінгвістичних дослідженнях одержала назву картина світу.

Усі явища та факти навколишньої дійсності концепти зводять до єдиного поняття залежно від мовної ситуації. Людина щомиті реалізує в певній мовній ситуації комплекс концептів, що формують мовну картину світу.

Під час дослідження та відтворення мовної картини світу основним чинником є врахування національної специфіки сприйняття світу й закріплення у мові відомостей про неї. Мовна картина світу, як особлива й неповторна когнітивна структура є більш вагомою, аніж просто структура знань про світ: у ній одне знання сприймається через інше (значення мовної одиниці розуміється через її внутрішню форму), перевага надається конкретній сфері знань (великим за обсягом синонімічним рядам, об`ємним тематичним групам, прототиповим моделям, функціонально-семантичним полям тощо). Це, перш за все, зумовлено як загальнолюдськими, так і національними особливостями пізнання світу та їх представленням у мові. Як підкреслює Л. Вайсгербер, *«створюваний мовою проміжний світ завжди відображає характер рідної мови»* [9,с.59].

Основний термін когнітивної лінгвістики – концепт – є найбільш суперечливим у мовознавстві. Питання, щодо відображення об`єктивного світу в концептах, знайшло місце у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Неабияка цікавість мовознавців до концепту створює слушні зауваження щодо «концептуальної експансії лінгвістики»[28,с.45].

Науковець О.Селіванова підкреслює, що концепт – *«інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам`яті, яка містить сукупність знань про об`єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п`яти психічних функції свідомості й позасвідомого»* [33,с.256]. Як наслідок, концепт не залежить від нашої волі, адже, ми не можемо за допомогою цілеспрямованих дій вилучити той чи інший концепт з нашої свідомості.

І.Гайдаєнко зазначає, що *«чим більшою є соціальна потреба, культурна значущість концепту, тим більше напрямів розгортання його одночасно актуалізується»* [12,с.2].

Концепт – є як індивідуальним, так і загальним уявленням про навколишню дійсність. Подане визначення наближує його з художнім образом, який поєднує в собі загальні та конкретно-чуттєві моменти. Але звісно є різниця, яка полягає у тому, що образ – є прямим відбитком дійсності, який ми можемо отримати в результаті чуттєвого сприйняття, а концепт – це узагальнений, абстрагований відбиток, опосередкований розумовою діяльністю людини.

Отже, зазначаємо, що різниця між цими формами відображення дійсності полягає в тому, що образ – це неподільне відображення цілісного, а концепт – це розчленоване відображення спеціального як частини загального, відображення характеристик сутності предмета.

Опрацювавши наведений теоретичний матеріал, приходимо до висновку, що концепт є одиницею, яка об’єднує мисленнєву діяльність людини і мову.

У сучасних наукових дослідженнях «концепт» не має загальноприйнятого тлумачення науковцями та у сучасній лінгвістиці має багато дефініцій, щодо

свого визначення. Концепт є одиницею ментального простору, відносно лінгвістики, він містить у собі поняття про навколишній світ, а також формує мовну картину світу.

1.2. Вербалізатори концептів як виразники мовної картини світу

Ми вже зазначили, що уявлення людей про світ, які фіксуються одиницями мови прийнято вважати мовною картиною світу. Поняття мовної картини включає в себе розуміння людиною навколишнього світу та особливостей його сприйняття, які базуються на менталітеті народу, способі життя, традиціях, звичаях, нормах поведінки, культурі тощо.

Зарубіжна дослідниця О. Кубрякова описуючи мовну картину світу зазначає, що знання і уявлення людини поєднуються між собою та допомагають людині в її подальшій орієнтації на сприйняття і пізнання світу [21, с.310].

Розглянувши у нашій науковій роботі поняття концепту, як однієї з фундаментальних одиниць когнітивної лінгвістики, ми зазначили, що дефініція концепт, не має сталого тлумачення. Термін концепт має велику кількість визначень, саме через це, навколо цього питання у лінгвістиці існує велика кількість суперечок, які також пов’язані з питанням вербалізації концептів.

О. Селіванова говорить про те, що точки зору дослідників, щодо вербалізації концептів розійшлися. Так, А. Бабушкін, А. Вербицька дотримуються думки, що концепт має здатність повністю вербалізуватись у мові; В. Колесов підтримує думку про те, що концепт несе собою чітке поняття та не має мовних форм, а тому не вербалізується; твердження про те, що концепт у мові вербалізується деякою мірою вважає вірним О. Кубрякова [21,с. 310 – 311]. Зазначаємо, що найбільшого поширення і підтримки серед лінгвістів зазнало останнє твердження.

Саме вербалізатори сприяють виявленню концепту, він є закритою структурою через свою ментальну природу. Лексема та її вербальне вираження позначають та закріплюють когнітивні процеси людської діяльності, але об'єктивують концепт не повністю [7,с. 223]. Тобто, доцільно зауважити, що слово і будь-яке наближене до нього поняття виявляє концепт як одиницю розумової діяльності [29,с.38]. Однак, концепти, які позначають тактильні, смакові, нюхові відчуття можуть не мати мовного вираження. Це залежить від їх складної категоризації, тому їх позначають реченнями [18, с. 103 – 104].

Під час мисленнєвої діяльності концепт розкривається за тими чи іншими аспектами та ознаками, не всі з яких виражаються у мові. Одна й та сама лексема може мати різні властивості. Це залежатиме від таких факторів як потреба мовця та кількість інформації, яка передається, а також від семантичних можливостей слова [40,с. 38].

Концепт як наслідок індивідуальної людської мисленнєвої діяльності, вимагає комплексних засобів вербалізації. На це впливає також об'ємність даного поняття та відсутність його чіткої структури. Тому, прийнято вважати, що повністю передати концепт за допомогою сукупності мовних засобів так само, як і словом неможливо. Описати всі мовні втілення концепту нереально, так само як і виявити усі мовні засоби його вираження [18,с.108].

Розкриваючи той чи інший смисл потрібно використовувати комплекс словосполучень, складні конструкції або ж цілі тексти [29,с.37]. Для того, щоб реалізувати концептуальну систему у мові, потрібно враховувати її особливість за якою її втілення можливо передати за допомогою нових засобів, але не варто забувати про мовні обмеження, а також про межі вираження значень. Отже, теза, що позначає вираження концепту не обов'язково однією лексемою є повністю вірною [7,с.98], тобто концепт може розкриватися різноманітними втіленнями у мові, від лексем до текстів.

Частотність, достатню абстрактність, загальновідомість – прийнято вважати головними критеріями виявлення мовних засобів, що втілюють концепт [37, с. 61 – 62].

Проаналізувавши експериментальні дослідження сьогодення, лінгвісти виражають думку, що механізми вербалізації та людського мислення здійснюються на різній нейролінгвістичній основі. Вони зазначають також, що мовні засоби, які втілюють концепт у мовному просторі, виступають, також, і виразниками мовної картини світу.

До виразників концепту у мові відносять : 1) лексеми, що входять до складу лексико – фразеологічної системи мови, яким властиві відповідні семантеми або окремі семи різного рангу; 2) вільні словосполучення; 3) прості та складні речення; 4) метафоричні номінації; 5) словникові визначення;

6) тексти та сукупності текстів. Сукупності текстів вживаються зазвичай для пояснення складних, абстрактних чи індивідуально-авторських концептів [29,с. 38].

Поруч із поняттям «концепт» зустрічається термін «концептор» (був уведений в лінгвістику Н. Фоміних), що функціонує на позначення виразників, які втілюють концепт. У даному випадку, концепт виступає інваріантом, а концептор – варіантом і варіаціями [39,с.177]. Концепторами можуть виступати слово, словосполучення, фразеологізм, речення, текст; словозмінні парадигми і словотвірні ряди виступають варіаціями.

Разом з явищем вербалізації концептів постає проблема лакунарності, сенс якої полягає у тому, що не кожна мисленнєва одиниця має мовну одиницю для вираження. Елемент, що не знаходить вираження у мові і мовленні прийнято вважати лакуною. Відомі лексичні, семантичні та когнітивні лакуни. Відсутність у мові слова або словосполучення, але наявність відповідної семантеми у лексичній парадигмі мови і, відповідно, концепту називають лексичною лакуною. Семантична лакуна втілюється відсутністю і слова, і семантеми, але присутністю концепту. Когнітивна

лакуна – це відсутність і слова, і концепту, тобто певне явище народ не пізнав, не концептуалізував [29, с.46].

Мовознавці аналізуючи експериментальні дослідження сьогодення, зазначають, що механізми мислення та вербалізації відбуваються на різній нейролінгвістичній основі. Мовні засоби, які виражають концепт у мовному просторі, виступають засобами вербалізації концепту.

Концепт може бути лексикалізованим, або ж не лексикалізованим. Якщо за концептом, закріплюється певний вербалізатор (значення якого фіксується), його вважають лексикалізованим. Відповідно, до нелексикалізованих концептів відносимо ті, які не мають системного вираження, та пояснюються шляхом опису. Лінгвістка С. Іванова, говорить про те, що концепт втілений у мові завжди є вербалізованим, через те, що процес пізнання дійсності завершується тим, що явище отримує назву. Процес пізнання дійсності фіксується і втілюється мовним знаком [16].

В залежності від того, як саме у мові втілюється концепт, вони бувають: лексичні (вираження словом), фразеологічні (фразеологічні сполуки), граматичні (речення тощо) [27].

Аналізуючи кількість мовних знаків на позначення концепту, можна сказати про період його існування. Відтак, концепт, який має на позначення велику кількість мовних знаків є давнішим.

Як висновок, зазначаємо, що вербалізатори концептів виступають виразниками мовної картини світу. Мовні знаки функціонують на позначення концептів і дають можливість досліджувати концепти .

1.3. Феномен концепту «ЖІНКА» у сучасних вимірах гуманітарних наук

У сучасних вимірах гуманітарних наук все частіше зустрічаємо дослідження гендерного аспекту. Дані дослідження займають одне з визначальних місць не тільки у лінгвістичних розвідках, а й у науці про мову

в цілому. Питання про сутність жінки завжди цікавило дослідників, але з часом поняття жінка у зв`язку з історичними подіями, зміною цінностей суспільства тощо, по особливому сприймається у сучасному світі та не залишає байдужими науковців.

З огляду на те, що концепт ЖІНКА має як спільні, так і національно-специфічні властивості, цей концепт позначається як базовий складник культури. Досліджуваний концепт розглядається не лише крізь лінгвістичну призму, а й у інших гуманітарних науках і саме на цій підставі говоримо про багатогранність ролі, місця та призначення жінки у суспільстві.

Концепт ЖІНКА вміщає у собі знання про жінку, як особистість, як особу, яка є виконавцем різних соціальних ролей (мати, подруга, графиня, сусідка та ін.), як постать жіночої статі різного віку (дівчинка, дівчина, жінка та ін.) тощо.

Однією з перших аналізувала концепт ЖІНКА на даних фразеологічного фонду В. Телія. На думку вченої, *«підґрунтям лінгвокультурологічного аналізу є попередня ідеографічна параметризація самого концепту з його частинами, яка віддзеркалює усі іпостасі жінки: природно-фізичні, фізіологічні, психологічні та інтелектуальні (такі, наприклад, як вік, зовнішність, риси характеру, пов'язані з належністю до «роду людського», особливості розуму), соціально-статусні, рольові тощо»* [39,с.261].

Аналізуючи фонд досліджень виявляємо низку праць українських дослідників, які заслуговують на увагу.

Український дослідник О. Бондаренко у своїй дисертації з теми: «Концепти ЧОЛОВІК та ЖІНКА в українській та англійській мовних картинах світу» подає положення про лексико-семантичну структуру даних концептів на позначення чоловіка і жінки. Зіставляючи якісне і кількісне у поданих дослідником фрагментах аналізованих картин світу він висвітлює спільне та відмінне у лексико-семантичній структурі досліджуваних концептів. Дані зіставлення дають можливість з'ясувати, властивості

притаманні чоловікам і жінкам в українській та англійській мовних картинах світу [8].

Привертає увагу праця Т. Рудюк, яка вперше в українському мовознавстві виконала комплексний аналіз способів і засобів вербалізації концептів ЧОЛОВІК, ЖІНКА в українській фразеології. Дослідниця аналізує принцип системності за допомогою гендерно-маркованих фразеологічних мовних одиниць. У даному дослідженні ми спостерігаємо за з'ясуванням позиції гендерного складника в семантичній структурі фразеологічних одиниць, а також за виявленням національно-культурної специфіки фразеологізмів із гендерним складником [31].

Ю. Абрамова у своїй дисертації приділяє увагу когнітивно-прагматичному аналізу британських прислів'їв. А також виявленню регулятивних можливостей досліджуваних структур як способів вираження лінгвокультурних концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА [1].

Т. Сукаленко, досліджуючи метафоричне втілення концепту ЖІНКА в українській мові прийшла до висновку, що метафора в системі з структурно-семантичними моделями, гендерними стереотипами, мікроконцептами виступає як засіб концептуалізації жінки [38] .

Виходячи з кількості вище описаних досліджень, приходимо до висновку, що на сьогоднішній час існує низка робіт, присвячених, саме гендерним концептам ЧОЛОВІК ТА ЖІНКА, однак феномен концепту ЖІНКА у сучасних вимірах гуманітарних наук ще потребує подальшого всебічного аналізу.

Концепт ЖІНКА розглядається науковцями у різних вимірах. Звертаємо увагу на функціонування досліджуваного концепту у концептосфері української міфології. О. Селіванова наголошує: «міфи виконують різні функції в етносвідомості, загалом заповнюючи світоглядні лакуни: те, що не можна пояснити, отримує пояснення міфом, у це вірять, це стає стереотипом, коригує норми й цінності, культурні преференції народу,

забезпечує етнічну ідентичність, самозбереження й розвиток етносу» [32,с.46].

Звертаємо увагу на популярність міфологізованого слова *берегиня*, яке несе у собі усталене значення вічної жіночності. Дане визначення до поданого поняття, міцно закріпилося в українському міфі . Професорка Л. Ставицька зауважила, що «популярність міфологізованого концепту *берегиня* зумовлена наявністю семантичного компонента оберігання в сенсі сімейного самодостатнього простору, що у перспективі віддзеркалює сутнісний для українця ідеал сімейного затишку, збереженого від впливу зовнішніх сил» [36,с.138-139]. Подане слово закріпило за собою значення слова-символа в україномовній картині світу і є досить широковживаним для позначення образу жінки-господарки.

Важливими складовими концепту ЖІНКА є загальнолюдські цінності, притаманні істотам жіночого роду. Ці цінності є базовими та усталеними у суспільстві. Вони включають у собі норми поведінки, традиції, ознаки духовності, мораль. На основі базових понять виникає загальноприйняте морально-етичне уявлення про жінку, як про «зразок доброчесності»[3,с.63].

Для українського етносу особливе місце займають *жінка-матір*, *жінка-господиня*, та *жінки старшого віку* . Це зумовлено окремими історичними періодами, а також зв’язком з культурою, фольклором, звичаями, традиціями тощо і виявляється у різних напрямках.

Зарубіжна дослідниця Т. Денисова аналізуючи концепт ЖІНКА у мовній свідомості розглядає його не як біологічну сутність, а як сукупність психологічних, соціальних, характеристик відповідно до притаманного гендеру[15] .

На розкриття педагогічного боку концепту ЖІНКА впливали історичні та соціальні чинники. Ф. Мухутдінова у своїй дисертації досліджує концепт ЖІНКА на основі словарних дефініцій лексичної одиниці femme, а також вивчає периферії поданого концепту на основі афористичного фонду французької мови. Авторка поданого дослідження виділивши у

афористичній базі концептуальні ознаки, співвідносить за допомогою них «ментальні здібності жінки, рівень її освіти», роблячи акцент на тому, що суспільство ставиться до жінки як до істоти з невисокими розумовими здібностями». На думку Мухутдінової, у суспільстві «жіноча наука» означає порання по господарству і аж ніяк не здобування освіти [25,с.16].

А. Шахнюк досліджувала концепт ЖІНКА в білоруських і польських пареміях [42].

Розглядаючи концепт ЖІНКА у літературі, увагу слід звернути на те, що ставлення, уявлення, відносини до жінки змінюються залежно від періоду літератури. Беручи до уваги літературу ХХ століття спостерігаємо, що основною рисою характеру тогочасної українки стає неприступність [19,с.17].

Переглядаючи європейську літературу того самого ХХ століття, слід зазначити, що велика роль відводиться саме зовнішньому вигляду жінки, тобто зображення вроди стає визначальним у розкритті жіночого образу. Письменники, наділяли жінку надзвичайною вродою та робили акцент на тому, що жіноча врода є основним чинником для соціальної значущості та засобом для досягнення поставленої мети, наголошуючи на тому, що якщо буде врода, то буде все.

О. Чибишева досліджуючи концепт ЖІНКА пропонує розділити його на мікроконцепти: «Зовнішні характеристики людини», «Внутрішні характеристики людини», «Соціальні характеристики людини» [41]. За поданими мікроконцептами на думку дослідниці можна якнайповніше дати характеристику концепту ЖІНКА.

Основним підходом до вивчення концепту ЖІНКА, у статті «Аксіологічні особливості концепту ЖІНКА в російській, англійській і татарській мовах», авторкою якої є А. Амінова, є етнолінгвістичний підхід. Цей підхід спрямований на вивчення відбитку етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу на мову.

Дослідниця виділяє аксіологічні складники концепту ЖІНКА в обраних мовах, тобто виділяють духовні, моральні, етичні, естетичні складові. У статті зазначено, що «так само як і концепт ЧОЛОВІК, концепт ЖІНКА представляє проекцію стереотипних уявлень про жінку і чоловіка як носіїв соціально приписаних якостей і характеристик, що сформувалися на основі статевих, сімейних, суспільних, етичних, естетичних та інших функцій» [4]. Підсумовуючи, лінгвістка зазначає, що структура досліджуваного концепту у кожній з мов проявляється окремим переліком якостей, але незалежно від мови, їх можна розділити на дві групи: людина зовнішня та людина внутрішня.

До першої групи були віднесені ознаки, які характеризують зовнішність, поведінку, манери індивіда. До другої ж групи відносять духовні ознаки, які стосуються «властивості особистості» [4]. Проаналізувавши аксіологічні характеристики, за якими виявили семантику лексем із значенням «краса», у ході, встановили, що позитивна оцінка жіночої зовнішності у поданих етносах розкривається по різному. Оцінюючи жіночу привабливість у російській картині світу основне місце належить емоціям та експресіям, саме які і є основними чинником формування симпатії оточуючих до об'єкта. Це відбувається у мовній свідомості, де позитивна естетична оцінка співвідноситься з негативною моральною та інтелектуальною оцінками.

Основою позитивної оцінки у татарській мові виступає психологічна основа. До цієї основи входять такі складові як розум, свідомість, духовність, уміння викликати симпатію [4].

Досліджуючи англійську мову, основними було виявлено емоціональні та мотиви отримання насолоди [4].

Л. Адоніна пропонує дотримуватись методики концептуального аналізу за розробленими етапами, та за приклад бере досліджуваний нами концепт:

1. Побудова номінативного поля концепту «жінка»;

2. Виявлення когнітивних ознак і когнітивних класифікаторів, які формують концепт ЖІНКА;

3. Верифікація отриманого когнітивного опису від мовних носіїв;

4. Моделювання змісту концепту як єдності образу, інформаційного змісту та інтерпретаційного поля; словесне уявлення змісту концепту у вигляді польової структури; порівняльний аналіз об'єктивації концепту ЖІНКА в мовній свідомості залежно від віку і статі інформаторів з використанням математичних і статистичних методів [2,с.273].

Отже, виділяють безліч підходів та методик щодо розкриття концепту ЖІНКА і у вітчизняному, і у зарубіжному гуманітарному просторі.

Концепт ЖІНКА згідно з опрацьованою інформацією може розкриватися по-різному. Поданий концепт у кожній з мов, етносів, національностей формується у зв'язку із культурою народу, саме цей чинник і формує своєрідну специфіку. Тому концепт ЖІНКА є феноменом вивчення у сучасних вимірах гуманітарних наук.

РОЗДІЛ 2
СЕМАНТИКО СТИЛІСТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА» В РОМАНІ В.ЛИСА «ГРАФИНЯ»

2.1. Лексико-семантичні групи слів із концептуальним смислом «ЖІНКА»

Лексико-семантична група є компонентом лексичної системи. Вона складається із лексем (слів), які об'єднуються за парадигматичними ознаками та архісемою.

Слово, у своєму визначенні – це не лише сукупність лексичних одиниць, воно являє собою чітку організовану єдність. Ця єдність є багатошаровою, розподіленою за рівнями, ієрархічною організацією, подібною до навколишньої дійсності та ні в якому разі не є несистематичним нагромадженням фактів. Поняття слова та його значення у мові знаходяться окремо.

М. Покровського вважають засновником розділу лінгвістики, що досліджує питання системної організації мови та лексико-семантичних груп. Він зазначив, що у мові, на різних етапах її розвитку можна за парадигматичними зв'язками виділити певні лексико-семантичні групи [27,с.12].

Лексико-семантичні групи складаються з менших за обсягом мікросистем, таких як синонімічні ряди, антонімічні пари, конверсиви тощо. Компоненти лексико-семантичних груп поєднуються між собою та знаходяться у парадигматичних і синтагматичних відносинах.

Актуальність дослідження лексико-семантичних груп із концептуальним смислом *жінка* у сучасній українській прозі є доволі високою. Досліджуючи роман Володимира Лиса «Графиня», виявляємо низку лексем-репрезентантів із концептуальним смислом жінка:

мати(матір), дівчинка(дівчисько), донька(дочка), сестра, бабуся(бабця), племінниця, родичка, коханка, кохана, наречена, дружина, вдова, хазяйка, володарка, графиня, простолюдинка, чергова, художниця, напарниця, учениця, листоноша, бібліотекарка, офіціантка, а також, лексеми на позначення зовнішності жінки.

Концепт ЖІНКА втілюється письменником через численні описи зовнішності, сімейного стану, соціальної приналежності, національної та етнічної приналежності, професії або сфери діяльності тощо

Розглядаючи лексико-семантичні групи із концептуальним змістом жінка, перш за все, зазначаємо, що слово *жінка* є архісемою для великої кількості груп різних ступенів і є наочним прикладом нелінійних парадигматичних відносин. Тобто, слово *жінка* може мати із деякими словами як однакові, так і різні риси. Наведемо приклад з досліджуваного роману, де слово *жінка* у протиставленнях *жінка-дівчина, жінка-дівчинка(дівчисько), жінка-бабуся* тощо, має відповідні лексико-семантичні парадигми. За цими парадигмами слова об'єднуються за віковим критерієм людини.

Протиставляючи слова *жінка-чоловік*, звертаємо увагу на те, що обидва слова належать до категорії позначення статі людини. Але слова *жінка-дівчина, жінка-дівчинка(дівчисько), жінка-бабуся* входять до однієї лексико-семантичної групи на позначення вікових особливостей жінки і в свою чергую створюють протиставлення поняттю «чоловік» за ознаками статі.

Розглядаючи групу лексем, таких як *бабуся, жінка, дівчина, дівчисько* зауважуємо, що автор втілює протиставлення у віковій категорії жінки. Наприклад, у досліджуваному романі В.Лиса, протиставлення за віком виявляється через характеристику зовнішності героїні, це виявляємо у реченні:*«З вутлого, мовби, скроєного з багатьох кутів,* ***дівчиська*** *перетворилась у довгоногу задумливу, справжню красуню»*[22,с.39]. Виявляємо лексему ***дівчисько,*** яка вживається у даному реченні в значенні

дитини жіночої статі, яка знаходилась у періоді пубертатного періоду та ставши дівчиною отримала позитивну характеристику зовнішності.

Налічується дуже багато лексико-семантичних груп із концептуальним смислом жінка. Спираючись на класифікацію І.Арнольда [5], ми розробили власну класифікацію для наявних у досліджуваному тексті лексико-семантичних груп та класифікували їх.

Обстеживши текст роману В.Лиса «Графиня» ми виділили 10 лексико-семантичних груп, що характеризують концепт ЖІНКА у досліджуваному романі:

До першої групи ми віднесли лексеми, що відтворюють семантику концепту ЖІНКА відносно до родинних відносин: *мати, донька, сестра, племінниця, родичка, бабуся.*

Лексеми на позначення *жінки* стосовно ролі у сім'ї представлено у реченні*: «А* ***мати*** *ж бачила* ***дочку*** *тільки бухгалтером (грошовита спеціальність) чи адвокатом (ще грошовитіша професія). А що художник – пхе, забава; обірванці вони всі, ледацюги…»* [22,с.39-40]; *«До бабці Ярини мене посадила її родичка…»* [22,с.98]. У наведених реченнях автор використовує лексеми ***мати*** та ***дочка*** на позначення концепту ЖІНКА у значенні «жінки стосовно дитини, яку вона народила (лексема ***мати***)[34,с.647], та відповідно, особи жіночої статі стосовно до своїх батьків(лексема ***дочка***)»[34,с.400]. За змістом роману лексема ***мати*** розкриває концепт ЖІНКА і є його складовою у значенні істоти, котра піклується про своїх нащадків та бажає їм кращої долі.

Лексема ***дочка*** у творі репрезентує досліджуваний концепт як дівчина, що не досягла повноліття, тому опікується старшим членом родини (за контекстом твору це ***мати***).

Також, звертаємо увагу на лексему ***родичка***, що є жіночим варіантом лексеми *родич*. У тлумачному словнику подається визначення даної лексеми як особи жіночої статі, яка перебуває у спорідненості з ким-небудь [34,с.

596]. У контексті, автор уживає виділене слово у поданому тлумачним словником значенні.

Майстер слова описуючи родинні зв'язки вживає лексему ***сестра***. Стосовно цієї лексеми у словнику подаються й такі тлумачення:

1. Кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері;
2. Жінка, яку єднають з ким-небудь спільні інтереси, прагнення, спільне становище і т. ін.;
3. Ласкаве звертання до сторонньої особи жіночої статі;
4. Також у сполученні із словами медична, санітарна. Особа середнього медичного персоналу в лікувальних закладах.
5. Член жіночого релігійного братства; черниця [34,с.150].

У тексті роману «Графиня» із представлених тлумачень лексеми ***сестра***, письменник використовує перше значення, що відбивається у цитаті: *« Цього літа я, як завше, мав поїхати в гості до* ***сестри****, потім – до мами»* [22,с.7]. Аналізуючи дане речення, розуміємо, що головний герой розповідає про свою сім'ю , відносно до родинних зв'язків .

Слово ***бабуся*** (діалектна форма ***бабця***) має доволі розгорнуту семантику, яка зафіксована у словнику :

1. Мати батька або матері;
2. Стара віком жінка;
3. Взагалі жінка;
4. Про слабкого, боязкого, нерішучого чоловіка або хлопця;
5. Те саме, що дружина;
6. Жінка, що приймає дітей під час пологів;
7. Ворожка, шептуха;
8. Людська фігура із снігу [34,с.75].

Аналізуючи подану лексему у романі «Графиня», ми зазначаємо, що письменник використовує її для того, щоб передати вікові особливості похилої жінки: *« То була стара* ***бабуся****, яка жила на цій вулиці»* [22,с.47]. У наведеній цитаті, письменник послуговуючись словом *бабуся* та вживши

поряд із ним прикметник *стара* наголошує на віці жінки. У цитаті *« Мама була вчителькою, це так, але* ***бабуся*** *із села…»*[22,с.19], бачимо, що лексемою *бабуся* майстер слова послуговується для відтворення сімейної ролі жінки.

Племінниця, лексема, що за словником вживається на позначення дочки брата або сестри; небоги [34,с.574]. Цією лексемою, на позначення кровної спорідненості, автор послуговується у реченні: *«Все ж я докопався, що того дня приймала телеграми* ***племінниця*** *моєї колишньої хазяйки і коханки…»* [22,с.33].

Лексико-семантична група, що характеризує родинні відносини у аналізованому тексті не є чисельною. У творі родинні стосунки описуються доволі поверхово.

До другої групи, за нашою класифікацією, входять лексеми, що розкривають концептуальний смисл ЖІНКА відносно стосунків з чоловіками: *коханка, кохана, наречена, дружина, вдова.*

Лексема ***коханка*** трактується словником як :

1. Жінка або дівчина, що перебуває в позашлюбному зв'язку з чоловіком;
2. Жінка, що кохає; жінка, яку кохають; кохана;
3. Те саме, що пестуха; пестунка [34,с.313].

Майстер слова послуговуючись лексемою ***коханка*** відтворює її у першому та другому значеннях. Прикладом першого значення слугує цитата: *«Жінка, що бігла, була ще й моєю* ***коханкою****. … Вона зробила мене своїм коханцем так просто й природно, як прала чи варила їсти»* [22,с.8]. До другого значення наводимо приклад: *«…грошей на проживання моя* ***кохана*** *дала, та ще й немалих грошей…»*[22,с.98]. Аналізуючи наведені уривки з твору, ми розуміємо, що майстер слова, заклав абсолютно різну семантику відносно ужитих лексем. У першому випадку, жінка постає об’єктом сексуальних відносин, при цьому, поруч із цією лексемою не описується почуття кохання героя, на відміну від другого значення, у якому лексема ***кохана*** уживається на позначення жінки, яку любить чоловік.

Наречена лексема жіночого роду, яка називає жінку стосовно до того, з ким вона має одружуватися [34,с.169]. Читаючи текст твору, виявляємо лексему у цитаті *«Все ж я мусив туди прийти, мусив розказати, що то я вбив* ***наречену****, раз не мав певності у її провині»* [22,с.76]. У контексті поданого речення виділене слово, вживається на позначення жінки, що готується вийти заміж.

Лексема ***вдова*** за своєю семантикою позначає жінку, що після смерті чоловіка не одружилася вдруге [34,с.312]. Володимир Лис доволі своєрідно розкриває семантику визначеної лексеми у своєму романі не називаючи її. Це виявляємо в уривку: *«Невдовзі після його загадкового зникнення графиня Венцеслава заявила, що вона не уявляє свого життя без коханого чоловіка (казали, що вона отримала звістку – його викрав і вбив лже-Едвард) і йде в монастир»*[22,с.109]. За контекстом, ми дізнаємось, що жінка втративши чоловіка не має наміру одружуватись з кимось іншим, тому що збирається іти у монастир.

Описуючи сімейний стан, автор репрезентує психологію жінки відносно її ролі у сім'ї, таким чином, також зображено психологічну готовність жінки виконувати ті чи інші родинні обов'язки. Наприклад: *«Законна жінка,* ***дружина*** *(яке гарне слово!) – напевне»*[22,с.35]. Виявляємо відтворену майстром слова емоцію розгубленості жінки, її не сприйняття свого сімейного стану. Виділена лексема вживається автором на позначення одруженої жінки стосовно до її чоловіка. Використане письменником визначення повністю збігається із тим, яке подає словник української мови[34,с.424].

До третьої групи належать лексеми, що позначають *жінку* відносно до її соціальної приналежності: *графиня,простолюдинка, хазяйка, володарка*.

У романі «Графиня», автор приділяє соціальній приналежність жінки значну увагу, зображуючи її перехід від звичайної людини до привілейованої. Наприклад: «*А за півроку вдова управителя стала* ***графинею****»*[22, с.107]. Слово ***графиня*** у цьому прикладі вжито письменником

у прямому значенні, про що свідчить зміст речення. Словник української мови подає значення цієї лексеми «дружина або дочка графа» [34,с.160], яке збігається з текстовим. У поданій цитаті за допомогою лексем на позначення соціальної приналежності, письменник описує як змінюється статус жінки відносно її сімейних стосунків.

Антонімом до лексеми ***графиня*** у тексті виступає слово ***простолюдинка***. Словник української мови подає таке тлумачення лексеми: людина, яка належить до непривілейованого класу, непривілейованої верстви [34,с.300]. Підтверджуємо наведену думку цитатою: *«Проклята графиня Ловига,* ***простолюдинка****, що стала графинею…»* [22,с.207]. Письменник у наведеній цитаті з тексту протиставляє дві лексеми на позначення соціальної приналежності жінки та говорить, про те, що жінка котра вийшла заміж отримала вельможний титул.

Виявляємо також лексеми у творі, що висвітлюють концептуальний смисл ЖІНКА відносно до власності, якою порядкує жінка. ***Хазяйка*** жіноча форма лексеми *хазяїн*, за своєю семантикою позначає:

1. Власник якогось господарства, речей, майна і т. ін. на правах приватного або суспільного володіння;
2. Той, хто займається господарством, веде господарство;
3. Господар дому, глава сім'ї (стосовно гостей, відвідувачів тощо);
4. Той, хто має владу над ким-, чим-небудь, розпоряджається кимсь, чимсь; володар [34,с.8].

Використання лексеми ***хазяйка*** прозаїком, прослідковуємо у реченні: *«Це була моя колишня квартирна* ***хазяйка****…»*[22,с.8]. Поруч із лексемою *хазяйка*, що виражена іменником однини у Називному відмінку, автор уживає прикметник *квартирна,* на пояснення чим саме володіє жінка. Оскільки, письменник вживає лексему хазяйка на позначення власності, то вважаємо влучним зауважити, що досліджувана лексема вживається у першому значенні. Досліджуючи текст роману, зустрічаємо також синонім ***володарка*** до використаної лексеми ***хазяйка.*** Як приклад наводимо цитату: *«*

Якщо відверто, в глибині душі я співчував цьому чоловікові, який став поки що найголовнішим об'єктом до кінця не зрозумілої мені гри моєї таємничої пані ***Володарки****»* [22,с.96].

Четверта група містить лексеми на позначення концепту ЖІНКА за національною та етнічною приналежністю.

Національна та етнічна приналежність жінки вимальовується автором за допомогою лексем, що позначають зовнішність, характерну певному народу. Наприклад: *«…суміш чисто* ***слов'янських рис*** *із ледь вловимими, але від того ще привабливішими* ***азійськими*** *– наче з далекої-далекої глибини промовляв, намагаючись вдивитися у сучасний світ, забутий усіма її предок»* [22,с.112].

Поданий опис в романі розкривається за допомогою лексеми ***риса***. У тлумачному словнику слова ***риса*** має значення: у сполученні із сл. сукупність частин, ліній, що утворюють зовнішній вигляд, обрис лиця [34,с.538]. Автор описує жіночу вроду з метою відображення саме етнічних, генетично успадкованих особливостей жінки та її приналежності до того чи іншого етносу.

П'ята група включає у себе лексеми на позначення професії або роду занять *жінки*: *чергова, художниця, напарниця, учениця, листоноша, бібліотекарка, офіціантка*.

Слово ***чергова*** виступає іменником за частиномовною приналежністю у тексті роману і вживається автором на позначення тієї, хто чергує [34,с.301]. Для прикладу демонструємо речення: *«— Ви із сорок восьмої кімнати? – перепитала мене* ***чергова*** *у вестибулі корпусу»* [22,с.23]. Читаючи наведене речення, ми розуміємо, що письменник змальовує жінку, яка є черговою, та виконує обов'язки, які вимагає від неї її посада.

На позначення творчого працівника у галузі образотворчого мистецтва [34,с.8], прозаїк послуговується лексемою ***художниця***, що прослідковуємо у цитаті: *«— Любов Смажук…Наша* ***художниця****…Та й ваша учениця»* [22,с.94]. Використовуючи лексему ***художниця***, автор передає

приналежність жінки до мистецтва. Аналізуючи цитату: *« Я мусив вдатися до хитрощів і крадькома послати Любині малюнки на конкурс до Києва. Любину маму не так вразив успіх дочки, як премія – цілих триста доларів!»*, робимо висновок, про досягнення жінки, яку йменують художницею.

Лексема ***напарниця*** у контексті твору виступає жіночою формою до іменника *напарник*. Знаходимо визначення лексеми у словнику української мови: той, з ким у парі хто-небудь щось робить, виконує [34,с.138]. У тексті, автор вживає лексему напарниця відносно до особи жіночої статі, що працює разом з людиною, про яку веде розповідь головний герой, це добре видно з цитати: *«Чи не сказала їй **напарниця** про мій прихід і дивне розпитування?»* [22,с.35].

У словнику української мови знаходимо такі значення лексеми **учениця**:

1. Той, хто вчиться в загальноосвітній або спеціалізованій школі, що дає початкову й середню освіту;
2. Той, хто навчається певному фаху, ремеслу;
3. Послідовник чиїх-небудь поглядів, учення [34,с.533].

Вжита майстром слова лексема ***учениця***, яку виявляємо у реченні: *«Частину картин я знав – то були роботи «моєї найкращої **учениці**» ще зі шкільних років…»*[22,с.43] позначає людину жіночої статі, яка навчається певному ремеслу(у романі це малювання), тобто лексема вживається у другому значенні, із тих, що подає Словник української мови.

Виявляємо лексему ***листоноша***, що вживається на позначення службовця пошти, який розносить кореспонденцію адресатам [34,с.493]. Вид цієї професійної діяльності виявляємо у реченні: *«Опівдні **листоноша** принесла телеграму»* [22,с.57]. Дана лексема, за своєю специфікою вживається на позначення як жінки так і чоловіка, але саме завдяки контексту твору, стає зрозуміло, що йдеться про особу жіночої статі.

У романі «Графиня», письменник описує жінку, яка є фахівцем бібліотечної справи [34,с.173]. Наводимо як приклад цитату з тексту:

«Я виходив з бібліотеки, коли мене наздогнала ***бібліотекарка****…»*[22,с.100].

Автор у своєму творі наділяє жінку професією, що відбивається лексемою ***офіціантка***. Знаходимо визначення у словнику, за яким ***офіціантка*** - працівник їдальні, ресторану тощо, який обслуговує відвідувачів, подаючи страви [34,с.100]. Подане словником тлумачення відбивається у цитаті: *«****Офіціантка*** *приносить нам до вина сиру…»*[22,с.122].

Лексико-семантична група, яка описує професії або рід занять жінки у романі є однією з найбільш повних. Це свідчить про багатоплановість та різносторонність жінки у суспільстві.

Слова, що функціонують на позначення *жінки* відносно до її місця проживання становлять шосту групу. До них належить лексема: *сусідка.*

На позначення жительки, яка мешкає неподалік від героя, автор використовує лексему ***сусідка***, наводимо приклад: *«Я вже й з Герасимихою,* ***сусідкою*** *мею, посварилася»*[22,с.49]. У тлумачному словнику подано такі значення виділеної лексеми ***сусідка:***

1.Та, хто мешкає поруч, поблизу кого-небудь;

2. Та, хто займає найближче від кого-небудь місце[34,с.856].

Послуговуючись у тексті лексемою ***сусідка,*** автор використовує її у першому значенні, що подає словник, тобто, характеризує жінку, як жительку, яка мешкає неподалік від головного героя. Друге значення лексеми сусідка, що подається словником, у значенні тієї, хто займає найближче від кого-небудь місце, у тексті твору автор не використовує.

До сьомої групи відносимо лексеми, що позначають зв’язок жінки з потойбічними силами, у тексті виділяємо ряд лексем, що належать до цієї лексико-семантичної групи: *відьма, знахарка,нечиста сила.*

Здатність жінки до ворожіння замальовується автором за допомогою лексеми *знахарка*. Прикладом слугує цитата: *«… відома в довколишній окрузі* ***знахарка*** *Настя Ключиха сказала, що поворожиши на воді… бачить»*[22,с.105]. У Словнику української мови знаходимо таке визначення

лексеми ***знахарка:*** «людина, що лікує різними не медичними засобами, а також займається чаклуванням»[34,с.645]. Це тлумачення повністю збігається з використаною автором семантикою.

На позначення використання жінкою потойбічних сил не на благо, зустрічаємо лексеми ***відьма***, ***нечиста сила***. *З*Як приклад, наводимо цитату: *«…за новоявленою графинею росла слава* ***відьми, нечистої сили****»*[22,с.108]; *«…коштовності й золото йому добувала* ***відьма-дружина****, якій віддавали злоті, дукати,діаманти,обручки вельможні панни, зачаровані її вродою, а головне – гіпнотичним відьомським поглядом»* [22,с.108]. Лексема ***відьма*** у словнику дістає таке визначення: *«*За народним повір'ям — жінка, яка, знаючись з «нечистою силою», завдає людям шкоди; чаклунка» [34, с.666].У наведених цитатах із тексту В.Лис за допомогою лексеми ***відьма*** обширно розкриває форму поведінки жінки, яку характеризує як відьомську. Тобто, автор вводить виявлену нами лексико-семантичну групу з метою відтворення концептуального смислу жінки, яка знаходиться у зв'язку з потойбічними силами.

Восьма група містить лексеми, що називають зовнішність жінки: *обличчя:очі(очиці),рот,зуби,ряботиння;волосся:коса; тіло:груди(груденята), руки, живіт, шия, ноги(ноженята).*

У романі семантичну підгрупу, яка включає в себе лексеми із концептуальним змістом на позначення жіночої зовнішності є однією з чисельних.

Лексема *волосся* представлена у варіанті ***коса***, що за тлумачним словником трактується як *«заплетене волосся»*[34,с.304], спостерігаємо наведену лексему у реченні: *«Довга розкішна* ***коса*** *звисає аж до пояса»*[22,с.27**]**. Подана лексема автором використовується для зображення довгого волосся дівчини, яке було зібране у косу.

Активно описується у романі лексема *очі*. *З*Як приклад наводимо цитати: *«****Очі*** *– сірі з якимось дивним переливом?»*[22,с.145]*;«…наче притягує тими очима до себе…»*[22,с.145]*;«…ті* ***очі****, які ти бачив на портреті, вже*

тоді були глибокими,в них зберігалася та непояснима таїна, яка змушувала завмирати серце дорослого чоловіка…»[22,с.149]; *«..виразні очі,всередині яких наче причаївся той, кого ти добре знав….»*[22,с.18]*; «Висяючи світло-сірими* ***очицями****»*[22,с.100]; *«Я бачу її зеленкуваті* ***очі****…»*[22,с.145] .

Уводячи до тексту опис жіночих очей, автор перш за все, передає вроду жінки, її здатність впливати на чоловіків. Наприклад: *«Її* ***погляд*** *змушував здригатися, відводити очі й знову притягував»*[22,с.211];*«****Владний пронизливий погляд*** *однієї з володарок нашого міста»*[22,с.91]. Лексема погляд трактується як:

1. вираз очей, манера дивитись;
2. спрямованість, скерованість зору на кого -, що-небудь;
3. думка, судження про що-небудь [34,с.711].

Подані цитати автор використовує у розумінні манери дивитись.

Наступні два значення лексеми у тексті роману не виявляємо.

Письменник репрезентує опис погляду жінки, що передає певну інформацію про характер жінки, а також у деякій мірі передає інформацію про спектр емоцій жінки, якій він належить.

У романі для зображення тіла жінки вводяться лексеми: *груди, руки, живіт,ноги,коліна,шия*. Нові значення слів *груденята*, *ноженята*, *ноженятка*, що утворились за допомогою суфіксів, надають пестливого значення частинам жіночого тіла. Наприклад: *«Так, твої ноженята, ноженятка»; «І сама вона була досить симпатична, мала доволі пружні, як на її вік****, груди, груденята..****»* [22,с.12].

Лексеми, що вживають автором на позначення сексуальності жінки, становлять дев’яту групу.

Жінка зображується письменником як предмет чоловічого бажання. Еротичність та сексуальність жінки у романі на нашу думку описуються як позитивна риса концепту ЖІНКА: *«Наче вочевидь матеріалізувалася моя потаємна мрія про знайомство саме з такою дівчиною,…без комплексів, але не* ***вульгарною****»*[22,с.112]. Автор у протиставленні *без комплексів, але не*

вульгарна розкриває розкутість жінки, наголошуючи на тому, що це не виходить за моральні норми та не межує із поняттям вульгарності. За тлумачним словником: «Вульгарний – той який відрізняється від інших непристойністю» [34,с.787];

Письменник послуговується лексемою ***спокусливо*** додаючи до неї опис одягу, який підкреслює сексуальність жіночого тіла. Як приклад, наводимо цитату: *«Вона виглядала до біса* ***спокусливо*** *у білих штанятах, які внизу ледь спадали нижче колін, у нещільно зв'язаній рожевій кофтині, під якою явно не було ліфчика.* У тлумачному словнику знаходимо визначення лексеми ***спокусливий***: « здатний спокусити; заманливий, привабливий» [34,с.564]. Подане тлумачення лексеми, підтверджує нашу думку про те, що жінка у творі постає об'єктом сексуального бажання чоловіка.

Жінка, як предмет сексуального бажання, відтворюється письменником також у реченні: *«– Може взяти її на прощання?» - подумав я, побачивши свою коханочку у всій красі»*[22,с.28]. Пестлива форма *коханочка* передає позитивне відношення героя жінки.

До десятої лексико-семантичної групи, відносимо лексеми, що відбивають характер *жінки.*

Досліджуючи текст роману, звертаємо увагу на те, що досить скупо подаються лексеми, що пояснюють семантику лексем на позначення рис характеру жінки.

Виявляємо ужиті автором прикметники ***«безсоромно»***, ***«виклично»*** у реченні*: «Вона пішла серед ранку,* ***безсоромно***, ***виклично****, хоч до парканів уже поналипало повно сусідок, не думала ні про себе, ні про мене. Тільки лишила краплю гіркоти»* [22,с.41-42]. Робимо висновок, що виявлені прикметники семантично відбивають такі риси характеру як безсоромність, бездумність, егоїзм. Робимо висновок, що ця героїня одержує дещо непристойну характеристику.

Отже, зробивши аналіз виявлених у творі лексико-семантичних груп із концептуальним смислом жінка ми прийшли до висновку, що Володимир

Лис у романі «Графиня» зображуючи концепт ЖІНКА послуговується різними групами не в однаковій мірі. Письменник багато уваги приділяє зображенню зовнішності жінки, її соціального становища, професії або роду діяльності. Натомість, зовсім мало розкриті сімейні та кровні відносини, характер. Емоційний та психологічний стан жінки в деякій мірі описується через вчинки.

Виконавши аналіз концепту ЖІНКА, також, враховуємо те, що лексико-семантична система є лише частиною вербалізованої сфери, для репрезентації якої автор у романі використовує різні способи: окремі лексеми,сполучення, вільні словосполучення і речення висловлювання, що несуть типові пропозиції до текстів.

2.2. Стилістичні функції слів, що відтворюють концепт «ЖІНКА» у романі В. Лиса «Графиня»

У даному підрозділі, ми переходимо до визначення стилістичної функції слів, які письменник Володимир Лис вживає на відтворення концепту ЖІНКА у романі «Графиня».

Перш за все, вважаємо влучним зазначити, що стилістичні функції слів, що відтворюють концепт ЖІНКА полягають у створенні образності, яка здобувається письменником при використанні тропів.

До вербалізаторів концепту ЖІНКА у романі Володимира Лиса «Графиня» належать такі засоби образності, як епітети, метафори, порівняння тощо, які письменник використовує на позначення жіночої зовнішності та психічно-емоційних станів героїнь .

Спираючись на класифікацію О. Чибишевої [41], яка пропонує виділити:

1. Мікроконцепт «Зовнішні характеристики людини»;
2. Мікроконцепт « Внутрішні характеристики людини»;
3. Мікроконцепт «Соціальні характеристики людини»;

розробили власну класифікацію, яка включає у себе перші два мікроконцепти(поняття «мікроконцепту» тлумачимо як поєднання аспектів

за спільною ознакою), відповідно до виявлених в досліджуваному романі лексем та їх функції.

Мікроконцепт «Зовнішні характеристики» містить такі концептуальні аспекти як «Зовнішність» та «Сексуальна привабливість». Т. Сукаленко зазначає, що в українській мовній картині світу зовнішність жінки репрезентується шляхом позначення її за такими параметрами: колір шкіри й волосся; будова тіла та зріст; характеристика в опозиції вродлива/невродлива; характеристика вбрання [37].

У романі мікроконцепт «Зовнішні характеристики» втілюється описами жіночої зовнішності, які автор репрезентує використовуючи порівняння, епітети та метафори. Виділяємо наступні лексеми та їх стилістичні функції, що характеризують аспект «зовнішність» досліджуваного концепту у романі:

1. Обличчя, риси обличчя: *поворот голови, лице (обличчя), очі, погляд, вуста.*

До вербалізаторів складової мікроконцепту *поворот голови* належать епітети: ***гордий***, ***природний***. Наприклад у реченні: *« Поворот голови? Він був якимось настільки* ***гордим і природним*** *водночас, що, здавалося, вже самим поворотом графиня дарує тобі несказанне блаженство бути присутньою при чомусь відомому лише їй…»*[22,с.145]. Стилістична функція виявлених епітетів полягає у тому, що завдяки вживанню даних епітетів, майстер слова змальовує вельможний зовнішній вигляд героїні.

У тексті знаходимо описи жіночого обличчя, які автор втілює за допомогою використання епітетів: *«Це обличчя,* ***м'який овал****…»*[22,с.18]; *« … з натовпу яких виразно виднілося* ***непропорційно велике жіноче*** *обличчя»* [22,с.91]. Письменник уживає виявлені нами епітети у наведених цитатах, для зображення опису жіночої зовнішності, а конкретніше, для зображення привабливості (***«м'який*** овал***»)*** або ж не привабливості (***«непропорційно велике жіноче*** *обличчя»).*

До вербалізаторів сегменту *«очі»* та її форм, відносимо епітети і метафори. У реченнях: *«…****виразні очі****, всередині яких, наче причаївся хтось,*

кого ти добре знав» [22,с.18]. Використаний епітет ***«виразні очі»*** вживається автором для того, щоб підкреслити характерну рису жіночої зовнішності, яка полягає у тому, здатність передавати внутрішні якості, почуття, переживання жінки через *очі*, начебто дзеркалом. «***Очі її сміялися,*** *з них випурхували сотні барвистих метеликів, яких ставало щораз більше»*[22,с.45]. Стилістична функція виявленої дієслівної метафори ***«очі її сміялися»*** полягає у створенні експресивного ефекту, який розкриває позитивний емотивний спектр, це впливає на розкриття зовнішності героїні. Письменник використовуючи епітети та уточнення, надає здатність очам жінки відображати певну інформацію: *« …ті* ***очі****, які ти бачив на портреті, вже тоді були* ***глибокими****,* ***в них зберігалася та непояснима таїна, яка породжувала темну, глуху ненависть****»*[22,с.149]. Епітет ***глибокі*** функціонує у поданому, як приклад, реченні на позначення виразності очей. Беручи до уваги цитату, ми бачимо, що автор удаючись до опису жіночих очей через уточнення розкриває емоційний стан жінки, що також є невід'ємною частиною обраного нами для дослідження концепту.

Доходимо висновку, що у тексті характеристика слова *очі*, як складова концепту ЖІНКА, розкривається за допомогою різноманітних епітетів, метафор, порівняльних зворотів, які надають здебільшого конотативного забарвлення, через те, що несуть у собі характеристику внутрішнього світу особи.

Сегмент *очі* у романі також подається елементом *погляд,* ці два поняття є складовими мікроконцепту «Зовнішні характеристики». Володимир Лис доволі детально описує жіночий погляд. Як приклад, наводимо цитати: *«Який* ***ясний невинний*** *погляд був у неї»*[22,с. 41]. *«У якийсь момент вона блимнула в мій бік* ***вицвілим, вигаслим*** *поглядом…»* [22,с.47]. *«****Владний пронизливий*** *погляд однієї з володарок…»*[22,с.91].*«…а головне –* ***гіпнотичним відьомським*** *поглядом»*[22,с.108]. Характеризуючи погляд жінки, письменник уживає епітети ***«ясний невинний»; «вицвілий», «вигаслий»; «владний», «пронизливий»***; ***«гіпнотичний, відьомський»***. Проаналізувавши

використання автором виявлених епітетів, зазначаємо, що автор уживає їх для того щоб конкретизувати та увиразнити характеристики зовнішності героїнь, зокрема, стилістична функція використаних автором епітетів полягає у чіткій вказівці на особливості темпераменту жінки, опис жаги до життя, сексуальність, уміння привертати увагу чоловіків.

Лексема *вуста* рідко трапляється у романі, однак у своїх нечисленних виявах вона також є характеризувальним словом, що входить до структури концепту «ЖІНКА». Про це свідчить такий приклад: *«… вилітало з її* ***чудових****, ледь* ***примхливих*** *вуст…»*[22,с.183]. Аналізуючи наведений приклад, зауважуємо, що письменник застосовує піднесено-традиційну назву губ, доповнюючи її простими епітетами *чудові* та *примхливі* у формах, які вимагає іменник *вуста*. Використаний епітет *чудові* є ознакою красивої зовнішності жінки, а епітет *примхливі*, описує не лише вуста жінки, аналізуючи наведену автором цитату, ми розуміємо, що виявлений стилістичний засіб функціонує у тексті, на позначення опису характеру жінки, якій важко догодити або ж якій властиві несподівані, нічим не обґрунтовані бажання.

2. До вербалізаторів мікроконцепту Зовнішні характеристики відносимо і лексему *волосся*.

Дослідивши роман Володимира Лиса, ми звернули увагу, що він наділяє жінку таким елементом зовнішності як довге *волосся*. Письменник акцентує увагу на кольорі та довжині *волосся* використовуючи уточнення та епітетну сполуку. Наприклад: *«… повернула голову з розкиданим по шубі,* ***аж майже до ліктів, розкішним пшеничним волоссям****…»*[22,с.180]. Виділені уточнення ***«аж майже до ліктів»*** та епітетна сполука ***«розкішним пшеничним волоссям»*** вказують на те, що жінка має красиве довге *волосся,* пшеничний колір тлумачимо як той, що нагадує стиглий колос пшениці, тобто, золотистий [34, с.415].

3. Будову тіла, також відносимо до виразників мікроконцепту «Зовнішні характеристики».

А) Будова тіла, що виражається лексемами на позначення частин тіла: *груди (груденята), руки,ноги(ноженята), коліна, шия*.

Змальовуючи тіло жінки, автор використовує лексеми, що у реченнях виконують стилістичну функцію уточнень. Наприклад: *«Але погляди, але позирк його очей, спійманий мною на* ***колінах, що визивно округлялися****, на* ***груденятах, що ставали грудьми****,* ***на шиї, що дедалі більше лебеділа****, на всій моїй поставі, - то були вже чоловічі, а не вчительські позирки…»*[22,с.143]. Наявні у прикладі уточнення ***«що визивно округлялися»***, ***«що ставали грудьми»***, ***« що дедалі більше лебеділа»*** уживаються майстром слова на позначення концепту ЖІНКА за віковими та фізіологічними особливостями, а саме констатуємо вік, у якому *жінка* стає об'єктом уваги чоловіків. Виявляємо дієслівну метафору ***«шия лебеділа»***, стилістична функція якої полягає у тому, що автор надає позитивної оцінки фізіологічним змінам, які відбуваються із тілом дівчини.

У процесі обстеження тексту, ми виокремили низку епітетів, що дають характеристику частинам жіночого тіла за різними параметрами: ***стрункі, загорілі ноги, довгонога, тонкі витягнуті руки***. Автор послуговується виявленими епітетами для того, щоб наділити героїню красивою зовнішністю.

Б) Параметри статури жінки: *струнка, худюща*

З метою описати параметри статури героїнь, Володимир Лис уживає епітети *худюща*, *висока, струнка* описуючи статуру жінки. Наприклад: *«То було* ***худюще*** *занудне дівчисько, чиясь майбутня заплакана доля...»* [22,с.33]. *«…побачив не Марію,а* ***високу струнку*** *жінку…»* [22,с.27]. Використаний автором епітет ***худюще*** надає досліджуваному концепту дещо негативного смислу, за тлумачним словником ***худюща*** визначається як занадто худа [34,с.171]. Суфікс *-ющ* надає підсилювального ефекту. Натомість, епітети ***висока*** та ***струнка*** у контексті твору несуть собою позитивну характеристику опису статури жінки.

Характеризуючи зовнішність жінки загалом, письменник використовує порівняння, це виявляємо у цитаті: *«… маленька білява дівчина,* ***схожа на янгола»*** [22,с.147]. Послуговуючись виявленим засобом образності, автор вимальовує образ невинної дівчини, яку порівнює із янголом.

Аспект «Сексуальна привабливість» визначається у контексті твору з двох боків: жінка як об'єкт чоловічого сексуального інтересу та розпусна жінка. Лексеми на позначення цієї складової також визначають зовнішню привабливість жінки. За текстом роману виявляємо низку лексем, що є складовими аспекту «Сексуальна привабливість» та виконують стилістичну функцію епітетів : *свавільна, розпусна, без комплексів, не вульгарна, розкрита, темпераментна, зваблива, гола-голісінька, спокуслива*. Наведемо приклад: *«Кажуть,вона була* ***свавільна*** *і* ***розпусна****, ця дружина графського управителя ,що потім стала графинею»* [22,с.91]. Виконавши аналіз прикладу, доходимо до висновку, що в тексті роману, використання стилістично забарвлених лексем на позначення жіночої сексуальної привабливості, надає цій якості дещо негативного тлумачення. Але зауважуємо й те, що автор пише про деякі жіночі риси та властивості, надаючи їм позитивної оцінки. Про це свідчить зміст речення: *«…трохи поворушити в повітрі* ***струнками, відчутно засмаглими*** *за літо* ***ногами****, які я знаю, добре контрастують* ***із двома великими білими яблуками****,****з*** *яких вони виростають*. ***Чи динями?»*** [22,с.134]. Виділяємо порівняння жіночої частини тіла ***«із двома великими білими яблуками»,«Чи динями?»***, автор вживає даний стилістичний засіб для надання позитивного зображального характеру жіночому тілу. Зіставлення жіночих форм з *яблуками* або ж *динями* допомагає читачу в сприйманні опису зовнішності жінки.

Позитивного зображального характеру на позначення характеристики жінки у ліжку виступає епітет ***«я темпераментна»***, це спостерігаємо у висловлюванні: *«Дякую, – сказала я. – Я справді була досить* ***темпераментною.*** *Мені подобалося з тобою займатись коханням*» [22,с.139]. Письменник уживає виділений стилістичний засіб для того, щоб

охарактеризувати жінку як запальну та пристрасну натуру. На нашу думку, характеристика, що у тексті втілюється за допомогою художнього означення ***«темпераментна»*** несе собою позитивну оцінку аспекту «Сексуальна привабливість». Нагадаємо, що розглянутий аспект є одним з виразників мікроконцепту на позначення Зовнішніх характеристик людини.

В) Лексеми, що вживаються на позначення *одягу*.

Одяг жінки має велике значення для зовнішньої характеристики. Його цілком справедливо відносимо до виразників жіночої сексуальності та зовнішності. Наведемо приклади: *«У **короткій** куртці з дорогої шкіри, у **коротенькій,** теж шкіряній, спідниці, з-під якої поставали у всій красі її **точені** ноги, вона виглядала більш ніж **спокусливо**»*[22,с.202]. У наведеній цитаті, до лексем, що позначають предмети одягу письменник подає художнє означення ***«короткий»*** за яким елементи одягу розуміємо як ті, що мають малу довжину та не здатні ретельно сховати частини тіла, а отже, вони зображуються достатньо оголеними, у нашому прикладі це ноги. Отже, за контекстом художнє означення ***«короткий»*** у відповідних формах є втіленням жіночої сексуальності. Жіночий одяг, може як підкреслити зовнішність *жінки*, так і висвітлити її у негативному сенсі. Наведемо приклад: *«І бачу, як з палацу виходить жінка, одягнута якось **чудернацьки** – так одягалися, пригадую, століття чи й два тому, - у довгій білій сукні, що дістає землі, у білому капелюшку й білих рукавичках»*[22,с.132]. Автор уживає художнє означення *«чудернацький»*, яке несе у собі значення дивного. За допомогою цього стилістичного засобу йому вдається зобразити жінку дивакуватою.

Майстер слова, вводить у текст лексеми, на позначення предметів одягу. Наприклад: *«Чорний гольф, який щільно облягав її не тендітне, але стрункe і, відчувалося прудке дівоче тіло, тільки підкреслював цю вроду…»*[22,с.111]. Наведеною цитатою з твору ми підтверджуємо нашу думку про те, що зображення елементів одягу письменником є одним із засобів чіткіше, конкретніше описати зовнішність героїні.

Описавши мікроконцепт «Зовнішні характеристики людини» за романом Володимира Лиса «Графиня», доходимо до висновку, що зовнішність жінки включає в себе велику кількість елементів. Аналізуючи досліджуваний мікроконцепт, ми зазначаємо, що автор використовує такі стилістичні засоби, як епітети, метафори, порівняння.

Мікроконцепт «Внутрішні характеристики людини», що є складовою концепту ЖІНКА, представлено у романі емоційно-психологічними характеристиками, тобто словами, що функціонують у тексті на позначення психічного стану та емоцій, які переживають героїні. Майстер слова подає внутрішній стан жінки описуючи зміни у її зовнішності, як от:*«Обличчя її побіліло, руки затрусилися. Потім обличчя перекосилося. Я гадав, що вона кинеться на мене, вдарить абощо… Як це підло,- прошепотіла вона»* [22,с.30]. Аналізуючи наведену цитату, ми виявляємо метафору ***«обличчя її побіліло»***, стилістична функція якої полягає у відтворенні негативного спектру емоцій, які переживає жінка. Про те що жінка переживає негативні емоції свідчить, також, використання письменником метафори ***«очі її кричали»***. Наприклад: *«Люба заглянула мені в очі. Схопила за руки.* ***Очі її кричали****»* [22,с.100]. Вживши метафору, яку ми продемонстрували у прикладі, автор передає емоційний стан жінки, провідною емоцією якого називаємо тривогу.

Письменник для відтворення позитивного емоційного стану жінки використовує епітетну сполуку, як от: *« - Маю для вас новину, - сказала вона,* ***висяючи світло-сірими очицями****»*. Використана автором епітетна сполука ***«висяючи світло-сірими очицями»*** вказує на піднесений настрій жінки, який викликаний тим, що жінка відчуває свою спроможність допомогти розкривши інформацію, якою володіє.

Автор для того, щоб передати емоцію зневіри, застосовує такий засіб образності, як порівняння. Наприклад: *«На подвір'ї стояла Марія,* ***схожа на журавлиху, що не змогла полетіти у вирій****»* [22,с.95]. У наведеній цитаті, майстер слова порівнює жінку з журавлихою, що не може полетіти у вирій, тим самим, розкриває психологічний стан героїні. Порівняння також

застосовується майстром слова, для змалювання емоції довіри, як от : *«Вона тулиться до моїх ніг, лащиться,* ***наче маленьке довірливе кошеня****»* [22,с.66].

Проаналізувавши мікроконцепт «Внутрішні характеристики», ми виявили що емоційний та психічний стан жінки у романі розкривається через дії жінки, її реакцію на ту чи іншу ситуацію. Автор виражає це зокрема метафорами, епітетною сполукою.

Концепт ЖІНКА у своєму складі має також психологічні характеристики, які у романі описуються не так широко як зовнішність жінки. Вони відбиті лексемами, що характеризують емоційний стан героїнь.

Визначивши та розглянувши стилістичні функції слів, що відтворюють концепт ЖІНКА у романі Володимира Лиса «Графиня», ми можемо зазначити, що досліджуваний концепт розшаровується на мікроконцепти: «Зовнішня характеристика людини», «Внутрішня характеристика людини». Кожен з виділених мікроконцептів зображує жінку у своєму дискурсі, саме це дозволяє нам зробити висновок, що жінка у романі висвітлюється не односпрямованою натурою. Серед стилістичних засобів, що об’єктивують концепт ЖІНКА виділяємо: епітети, епітетні сполуки, метафори, порівняння, художні означення.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження ми дійшли таких висновків:

Визначальними теоретичними поняттями дослідження є концепт, гендер, мовна і концептуальна картини світу тощо. Концепт виступає осередком ментального світу людини, одиницею колективного знання, що має мовне вираження і відзначається етнокультурною специфікою. Національна специфіка концептів разом з культурними, історичними особливостями (звичаями, традиціями, стереотипами поведінки) не віддзеркалюються в мові фотографічно, а функціонують у ній, утворюючи з нацією нероздільне етнічне поле.

Мовна картина світу трактується як відображений засобами мови образ свідомості-реальності, модель інтегрального знання про концептуальну систему уявлень, що репрезентуються мовою. Вона відмежовується від концептуальної картини світу, яка є підґрунтям мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ. Мовна і концептуальна картини світу є культурно детермінованими, а відповідно – специфічними для кожного народу.

Прослідкувавши особливості концепту ЖІНКА, зазначаємо що цей концепт у сучасних лінгвістичних дослідженнях характеризується універсальними та національно-специфічними характеристиками. Його визначають як базовий складник культури. Цей концепт досліджується не тільки у лінгвістиці, а й у психології, педагогіці, філософії, культурології, міфології, лінгвістиці, літературознавстві. Робимо висновок, що це свідчить про значущість ролі, місця й самого призначення *жінки* в суспільстві.

Спираючись на класифікацію І. Арнольд у досліджуваному романі ми виділили лексеми репрезентанти концепту ЖІНКА та віднесли їх до груп за семантикою. Усього виділено 10 лексико-семантичних груп, що позначають *жінку* за: родинними відносинами (*мати, донька, сестра, племінниця, родичка, бабуся)*, стосунками із чоловіками *(коханка, кохана, наречена, дружина, вдова)*, соціальною роллю (*графиня, простолюдинка, хазяйка,*

володарка), за національною та етнічною приналежністю, професією або родом занять *жінки* (*чергова, художниця, напарниця, учениця, листоноша, бібліотекарка, офіціантка)*, за місцем проживання (*сусідка)*, зв'язком жінки з потойбічними силами *(відьма, знахарка,нечиста сила)*, зовнішністю *(обличчя:очі(очиці),рот,зуби,ряботиння;волосся:коса;тіло:груди(груденята), руки, живіт, шия, ноги(ноженята))*, рисами сексуальності, складовими характеру.

Описавши наявні лексико-семантичні групи, архісемою яких є лексема *жінка*, ми дійшли висновку, що наведене слово є яскравим прикладом нелінійних парадигматичних відносин. Перш за все, варто зазначити, що воно входить за своїм значенням у лексико-семантичні групи різних ступенів. Тобто, воно може мати із деякими словами як однакові так і різні риси.

Концепт ЖІНКА в романі письменника експлікується різноманітними вербалізаторами, що свідчить про його значущість у творчості автора. У численних зображеннях зовнішності героїнь, описах їхніх психічних та емоційних станів, у їхній комунікації розкривається внутрішній світ, особливості жіночої психології. У нашому дослідженні, спираючись на класифікацію О.Чибишевої, яка пропонує виділяти мікроконцепти :

Мікроконцепт «Зовнішні характеристики людини»;

Мікроконцепт «Внутрішні характеристики людини»;

Мікроконцепт «Соціальні характеристики людини».

Ми розробили власну класифікацію, яка містить: мікроконцепт «Зовнішні характеристики людини» (включає такі складники як «Зовнішність» та «Сексуальна привабливість») та «Внутрішні характеристики» (містить у собі емоційно-психологічні характеристики). Зовнішність жінки завжди була предметом захоплення. Оцінці піддають фігуру жінки, що свідчить про загальну тенденцію в суспільстві висунення на перший план жіночої привабливості.

Краса жінки має тісний взаємозв'язок з емоційним та психічним станом, тобто внутрішній стан ґрунтується на проявах змін у зовнішності жінки.

Вербалізація концепту ЖІНКА у романі відбувається завдяки засобам образності, що дають влучні оцінки і передають ставлення до героїнь. Епітети, метафори, порівняння тощо, письменник використовує на позначення жіночої зовнішності та психічно-емоційних станів героїнь.

Зазначаємо, що вербалізація аналізованих концептів має загальнолюдську специфіку, яка віддзеркалюється крізь призму соціально-аксіологічних, емотивно-оцінних, морально-етичних показників. Можна відзначити схильність В. Лиса до опису тіла жінки. Деякі жіночі риси і властивості набувають нової, позитивної оцінки.

Узагальнивши, зауважимо: номінативне поле аналізованого концепту досить широке. У тексті роману *жінка* постає в різних іпостасях. Це свідчить про значущість обраної нами теми дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Ю. В. Регулятивний потенціал британських прислів'ї як засобів мовного втілення концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук :спец. 10.02.04. Харків, 2007. 20 с.
2. Адонина Л. В. Методика концептуального анализа (на примере концепта ЖЕНЩИНА). *Ученые записки Таврического національного университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология».* 2001. Том 20 (59). №1. С. 272–282.
3. Алиєва А. Д. Актуалізація концепту ЖІНКА англійськими прислів'ями та приказками. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2010. № 8. С. 60–63.
4. Аминова А. А. Аксиологические особенности концепта «ЖЕНЩИНА» в русском, английском и татарском языках. URL: http://old.kpfu.ru/fil/kn1/win/kn1_4.htm. (Дата звернення: 23.04.2020)
5. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Москва : Изд-во Флинта 2012. 376с.
6. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово. *Русская речь. Новая серия*. Ленинград: Ленинградское отделение, 1928. № 2, с.28-41, с.30.
7. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразиологической сематике языка. Воронеж, 1996. 104 с.
8. Бондаренко О. С. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17. Кіровоградс. Держ. педаг. ун-т імені Володимира Винниченка. Донецьк, 2005. 20 с.
9. Вайсгербер Й.Л. Родной язык и формирование духа. Москва: Изд-во МГУ, 1993. 224 с.

10. Великородных О. В. Специфика вербализации концепта «femme» («женщина») в художественной картине мира Ф. Саган в динамико-возрастной перспективе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук ; спец. 10.02.05. Воронеж. госуд. архитект.-строит. ун-т. Воронеж, 2007. 20 с.
11. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва: Изд-во Гнозис, 2004. 236 с.
12. Гайдаєнко І.В. Концепт як системне утворення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика.* 2011. Вип. 15.С. 10-13.URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2011_15_3.(Дата звернення: 23.04.2020).
13. Гайдаєнко І.В. Засоби вербалізації чуттєвих концептів у художній мовній картині українських письменників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика.*2013. Вип. 19. 325с.
14. Грузберг Л.А. Концепт. *Стилистический энциклопедический словар руського языка*; под ред. М.Н. Кожиной /Л. Грузберг. Москва:Флинта: Наука, 2003. С. 181-184.
15. Денисова Т. А. Репрезентация концептов «мужчина» и «женщина» в языковом сознании руського народа : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук ; спец. 10.02.01.Тамбовс. государ. ун-т имени Г.Р Державина. Тамбов, 2006. 22 с.
16. Иванова С. В. Лингвокультороло гический аспект исследования языковах едениц: дисс. канд. д-ра филол. наук. Уфа, 2003. 364с.
17. Іващенко В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. URL: http://termin.net/upload/iblock/7ec/ivashenko_monofraph.pdf (Дата звернення: 23.04.2020).
18. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] В.И. Карасик. – Гнозис, 2004 – 389 с.

19. Карпенко Н. А. Вербалізація концепту жінка в дискурсі П. Загребельного: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01.Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Харків, 2012. 24 с.
20. Королев К. Энциклопедия символов, знаков, эмблем. Москва: Эксмо, Спб : Terra Fantastica, 2003. 528 с.
21. Кубрякова Е. С. Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа в сознании человека. Вестник чувашского государственного педагогического университета шимени И. Я. Яковлева, 2003.
22. Лис В.С Графиня [Текст]. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 224 с.
23. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику [Текст]: уч. пособие. 2-е изд. испр. Москва. Флинта, 2006.
24. Марчук Л. М., Кашуба З.С. Лексико-семантичне поле концептосфери «жінка» в аспекті гендерної парадигматики (на матеріалі інтимної лірики). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* [Текст] : зб. за підсумками звіт. наук. конф. Викладачів, докторантів і аспірантів, 16-17 березня 2011 р. / Кам'янець - Поділ. ун-т ім. І. Огієнка. Вип. 10, Т.3. : [у 5 т.] / [редкол. : О. М. Завальнюк (голова) та ін.]. 2011. С. 143–144.
25. Мухутдинова Ф. Б. Концепт «Женщина» во французском языковом сознании: на матери але афористики : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05.Моск. государ. лингвист. ун-т. Москва, 2006. 24 с.
26. Павиленис Р. И. Проблема смысла современный логико-философский анализ языка. Москва: Мысль, 1983. 286 с.
27. Покровский М.М. Избранные труды по языкознанию. Москва: АН СССР, 1959. 384 с.
28. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.

29. Попова З.Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж, 1999. 30с.
30. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
31. Рудюк Т.В. Вербалізація концептів ЧОЛОВІК,ЖІНКА в українській фразеології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2010. 24 с. URL: https://revolution.allbest.ru/languages/00572681_0.html (Дата звернення: 23.04.2020)
32. Селіванова О. О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Мовознавство*. 2006. №6. С. 41–51.
33. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716с.
34. Словник української мови : В 11-ти томах. URL. http://sum.in.ua (Дата звернення: 23. 04. 20).
35. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. *Труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1977. С. 31–273.
36. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік»). *Наук. зап. Луганського нац. пед. ун-ту. Серія «Філологічні науки»* : зб. наук. пр. [Поліетнічне середовище: культура, політика, освіта]. Луганськ, 2004. Вип.5. Т.3. С. 128–146.
37. Стернин И. А. Методика иследования структуры концепта. Воронеж. *Воронежский государственный университет,* 2001. С. 58-65.
38. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові.URL: http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/353608.html.(Дата звернення: 23.04.2020).
39. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и линво-культурологический аспекты. Москва : Языки русской культуры, 1996. 288 с.

40. Фоминых Н.В. Концепт, концептор и художественный текст. Воронеж.: *Воронежский государственный университет*, 2001. с. 176-179
41. Чибишева О. А. Концепт «Женщина» в русской и английской фразеологии.URL:http://www.dissercat.com/content/obraz-zhenshiny-kak-gendernyi-stereotip-v-britanskom-khudo-zhestvennom-diskurse (Дата звернення: 23.04.2020).
42. Шахнюк А. З. Концепт «женщина» в белорусских и польських паремиях. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія.* 2010. Вип. 60. Частина 1. № 910. С. 119–124.

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Зубова Анастасія Андріївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:
- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:
- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традиційуніверситету, формуванню його позитивного іміджу;
– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні йполітичні переконання;
– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
– не підроблювати документи;
– не поширювати неправдиву та компрометуючуінформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг абоздійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальнідомагання;
– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базіуніверситету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністюуніверситету;
– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

16.04.2020	_____	Ірина Журба
(дата)	(підпис)	(ім'я, прізвище)